

містити не просто рецепти українських страв, а пропагандувати гастрономічні подорожі і іншими регіонами України, розкриваючи їхні можливості та регіональні особливості.

Література

1. Артюх Л. Народне харчування, їжа, кухонне начиння [Текст] // Українці: історико-етнографічна монографія: у 2-х кн. – Опішне, 1999. – Кн. 2. – 240 с.
2. Етнографія України [Текст] / за ред. С. А. Макарчука. – Львів: Світ, 1994. – 520с.
3. Культура і побут населення України [Текст] / за ред. В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
4. Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.Unian.net

КЛАСИФІКАЦІЯ МАЛИХ РІЧОК ЗА МОРФОМЕТРИЧНИМИ ОЗНАКАМИ

Совгіра С.В.,

д.п.н., професор

Гончаренко В.Г.,

к.п.н., доцент

Берчак В.С.

молодший науковий співробітник

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

CLASSIFICATION OF SMALL RIVERS MORPHOMETRIC SIGNS

Sovgira S.

d.p.s., professor

Goncharenko V.

k.p.s., associate professor

Berchak V.

junior research fellow

Uman state pedagogical University named after Pavlo Tychyna

Анотація

У статті розглядаються різні погляди спеціалістів щодо класифікації малих річок, залежно від довжини, площі, витрат води, яку спроможне пропустити русло річки тощо. Встановлено, що показником ступеня дренажу річкового басейну є площа водозбору. Доведено, що для оцінки водних ресурсів конкретної річки велике значення мають особливості розподілу річок на категорії, що встановлюються за морфометричними ознаками: довжина водотоку, площа водозбору, середній річний стік, глибина і ширина потоку тощо.

Abstract

The article deals with different views of experts on the classification of small rivers, depending on length, area, water consumption, which is able to pass the river and more. Found that measure the degree of drainage river basin is the catchment area. It is proved that for the evaluation of a particular river water are important features of the distribution of many rivers in the categories established by morphometric characteristics: the length of the watercourse, catchment area, the average annual flow, depth and width of the flow and so on.

Ключові слова: малі річки, морфометричні ознаки, класифікація малих річок, довжина, площа, витрати води.

Keywords: small river morphometric characteristics, classification of small rivers,

уватн гастрономічні подоро-
• та регіональні особливо-

иия [Текст] // Українці: істо-
-Кн. 2.-240 с.
рчка. - Львів: Світ. 1994. -

і В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх. -

ww Unian.net

ПІЧНИМИ ОЗНАКАМИ

Совгіра С.В.,
rij.ii. професор
Гончаренко В.Г.,
кни. доцент
Берчак В.С.
науковий співробітник
тет імені Павла Тичини

*:>RPHOMETRIC SIGNS

Sovgira S.
dps., professor
Goncharenko V.
kr.p.s. associate professor
Berchak V.
junior research fellow
**J named after Pavlo Tychyyna*

:: класифікації малих річок,
допустити русло річки то-
э басейну с площа водо-
річки велике значення ма-
£ я за морфометричними
гчний стік, глибина і ширина

^-issification of small rivers, de-
33ss the river and more. Found
area It is proved that for the
"-e distribution of many rivers
—e length of the watercourse,
flow and so on.

с-сифікація малих річок, до-

: ossification of small rivers,

length, area, water consumption.

Малі річки – один із важливих компонентів природного середовища, вони мають велике значення у житті та господарській діяльності людей. Їхні водні ресурси є складовою частиною загальних водних ресурсів і часто бувають основним, а подекуди єдиним джерелом місцевого водозабезпечення.

Малі річки формують «водний потенціал» країни, тому потребують особливої уваги. Вони мають важливе господарське значення. Їх вода використовується для зрошування полів і водопою тварин, а також технічних потреб, насамперед сільського господарства. Тому вони першими виснажуються, засмічуються й замулюються.

Річкою, на відміну від струмка, балки, канави, прийнято називати постійно діючий водотік, первісно утворений природним шляхом, що має течію води протягом року (а якщо пересихає чи перемерзає, то на короткий час і не щороку). Оскільки в різних ландшафтних зонах розміри водотоків, що тимчасово пересихають чи перемерзають, дуже різняться між собою, різними будуть і розміри річки, яку за класифікацією відносять до малої.

Думки спеціалістів щодо вихідного розміру малої річки неоднакові. Одні пропонують класифікувати їх, виходячи з довжини, інші – з площі, з якої річка збирає воду, або залежно від витрат води, яку спроможне пропустити русло річки тощо.

Показником ступеня дренажу річкового басейну є площа водозбору. Методика оцінки водних ресурсів річок в загальних рисах заснована на визначенні площі водозбору та обрахунків її стоку. Тому для оцінки водних ресурсів конкретної річки велике значення мають особливості розподілу річок на категорії, що встановлюються за морфометричними ознаками. Враховуються такі показники, як довжина водотоку, площа водозбору, середній річний стік, глибина і ширина потоку тощо.

У своїх дослідженнях В. Родевич [5] запропонував класифікувати річки за довжиною русла (таблиця 1) за трьома групами.

Таблиця 1

Класифікація річок за довжиною русла річки, км²

Категорія річки	Групи річок за довжиною русла		
	перша	друга	третя
найменші річки	менше 10	від 11 до 25	
малі річки	від 26 до 50	від 51 до 100	
середні річки	від 101 до 200	від 201 до 300	від 301 до 500
великі річки	від 501 до 1000	вище 1000	

Класифікація, подана у таблиці 1 досить штучна. Вона не збігається з відомими масштабами складання топографічних карт.

Найбільш невизначеним є поняття «середня річка», оскільки вона включає в себе три окремі групи. Нам видається, що в основі нової класифікації річок повинні лежати чисельність приток і кількість розташованих на одному басейні екосистем (типів ландшафтів). Крім того, річки можуть бути постійними, умовно постійними і без витрат.

Поділ річок на великі, середні та малі умовний, оскільки такий поділ не відповідає природі річкової системи. Згідно з Європейською Водною Рамковою Директивою (2000 р.) до малих відносять річки з площею водозбору від 10 до 100 км², середніх – 100–1000 км², великих – 1000–10000 км², дуже великих – більше 10000 км² [1].

Однак, як показали подальші дослідження, будь-яка структурна класифікація принципового значення не має. Важливим стає поділ за функціональними ознаками, зокрема за водністю русла (постійний стік, сезонний стік і без стоку у зв'язку з природ-

ними або антропогенними причинами).

Як видно з наведеного вище наукового матеріалу, немає єдиної думки щодо визначення малих річок.

Згідно системи Г. Гравеліуса для оцінки структури річкової мережі важливо класифікувати її елементи. Одним із способів класифікації є ранжування річкових потоків. Притоки, що безпосередньо впадають в головну річку, називаються притоками (річками) першого порядку (класу), їх притоки – притоками другого порядку і т. д. Така класифікація приток називається низхідною (від головної річки) і застосовується при гідрографічних описах. Недоліком її є включення в один порядок приток різної категорії – від малих річок з площею водозборів, рівної одиницям і десятків квадратних кілометрів до великих річок з водозборами, рівними сотням тисяч квадратних кілометрів і більше. Тобто в одну групу включаються різні як за розмірами водозборів, так і за водоносністю річки та їх притоки.

Отже, нині користуються двома кількісними критеріями щодо поділу річок – площа водозбору і довжина річки.

У поняття «мала річка» в різних країнах вкладають неоднаковий зміст. У США, наприклад, до категорії «мала річка» відносять водотоки з площею водозбору від 400–600 км² у гірських і до 2000–4000 км² у рівнинних районах.

В. Водогрецький, О. Крестовський, В. Соколов вважають малими річки довжиною менше 100 км з площею водозбору 3000–5000 км² [3].

В. Рохмістров, С. Наумов [6] подають таку градацію малих річок, яку подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Градація малих річок			
Категорія річки	Довжина водотоку, км	Площа водозбору, км ²	Витрата води, м ³ /с
незначні річки	0 – 10	6,26	0,04
дуже малі річки	11 – 20	37,56	0,4
найменші річки	21 – 50	114,07	1,2
середньо-малі річки	51 – 100	318,01	4,1
малі річки	101 – 250	4000	13

За Водним кодексом України (1995) до малих відносяться річки, басейни яких розташовані в одній географічній зоні і гідрологічний режим їх під впливом місцевих чинників може бути невласним для річок цієї зони; площі басейнів таких річок становлять не більш як 2 тис. км² та середнім багаторічним стоком у період низької межені, що не перевищує 5 м³/сек [2].

Проте, на думку І. Труфан, це визначення є неповним. До нього вона пропонує додати такі критерії як довжина самої річки та обмежити площу водозбору з тим, щоб не ототожнювати малі річки з іншими водними об'єктами. Автор пропонує визначити малі річки як постійно діючі водотоки, які мають протяжність до 200 км, площу водозбору від 1000 до 2000 км², які протікають, як правило, на території одного чи декількох районів і наділені екологічними, естетичними, економічними та іншими властивостями [7].

У спеціальній літературі на даний час не вироблено уніфікованого критерію віднесення тієї чи іншої річки до категорії «малої», не визначено єдиного поняття щодо цього терміну.

В Україні існує два кількісних критерії, відповідно до яких річки класифікують за розмірами. За критерієм, в основу якого покладено площу водозбору, до категорії «мала річка» віднесені водотоки з площею басейнів не більше 2000 км² за умови, що річка розташована в одній фізико-географічній зоні з властивим для неї гідрологічним режи-

мом. За критерієм, що базується на довжині водотоку, до малих належать річки, довжина яких не перевищує 100 км. Така класифікація досить умовна, оскільки не зовсім відповідає природним умовам, в яких знаходиться водозбірний басейн. Так, в умовах зони Степу з рідкою гідрографічною мережею водотік довжиною до 100 км нерідко розглядають як досить значний. Подібна річка може бути єдиним джерелом водозабезпечення цілого району. А на Півночі, де гідрографічна мережа добре розвинена, до категорії «мала річка» інколи відносять водотоки з довжиною більш як 200 км.

Отже, мала річка – це інтегрований результат стану складових елементів водозбору, а із комплексу характеристик, які так чи інакше зумовлюють функціонування її екосистем, найбільшу екологічну значущість мають такі: протяжність річкової системи, швидкість течії, інтенсивність водообміну, витрата води, коефіцієнт звивистості річкового русла, коефіцієнт розвитку заплави, лісистість, заболоченість, залуженість, коефіцієнт покриття водного дзеркала макролітами, біомаса макрофітів (питома – на 1 м² водного дзеркала), біомаса фітопланктону (за вмістом хлорофілу), біомаса зоопланктону, рибопродуктивність потенційна, розрахована за кормовою базою, рибопродуктивність фактична (визначають контрольними виловами), показник біопродуктивності системи, якість води, розчинений кисень, реакція середовища (рН), об'єм стічних вод, які скидають у річку, маса органічних речовин, які надходять із стічними та іншими водами, рівень антропогенного навантаження і фотосинтезу (через показник прозорості води), теплове забруднення, зарегулювання стоку, випрямлення річищ річок (перетворення річок на канали і водоприймачі), розорення території водозбору, осушення боліт і перешкоджених земель на водозборі.

Як видно з наведеного вище наукового матеріалу, немає єдиної думки щодо визначення малих річок. Поділ річок на великі, середні та малі умовний, оскільки такий поділ не відповідає природі річкової системи.

Список використаних літератури

1. Водна Рамкова Директива СС 2000/60/СС. Основні терміни та їх визначення: Вид. офіційне. – К. : Твій формат, 2006. – 240 с.
2. Водний кодекс України : за станом на 19 січня 2012 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради України, 1995. – № 24 – Ст. 189. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>.
3. Водогрєцкий В. Е. Экспедиционные гидрологические исследования / Водогрєцкой В.Е., Крестовский О.Н., Соколов Б.Л. – Л.: Гидрометеиздат, 1985. – 231 с.
4. Малі річки України: Довідн. / За ред. А. В. Яценка. – К.: Урожай, 1991. – 296 с.
5. Родевич В. М. Справочник по водным ресурсам / Родевич В. М. – М. – Л.: Редакционно-издательский отдел ЦУЕГМС, 1936. – 326 с.
6. Рохмистров В. Л. Физико-географические закономерности распределения речной сети Ярославского Нечерноземья / В. Л. Рохмистров, С. С. Наумов // Географические аспекты рационального природопользования в Верхневолжском Нечерноземье: сборн. науч. трудов. – Ярославль, 1984. – Вып. 206. – С. 45–53.
7. Труфан І. В. Правовий режим малих річок в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичн. наук: спец. 12.00.06. «Земельне право; аграрне право; охороняєме право; природоресурсне право» / І. В. Труфан – Харків, 2005. – 20 с.